

КИРИЛЮК Вікторія Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м.Хмельницький

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ СКЛАДУ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розроблено методичні рекомендації науково-педагогічному складу, яких рекомендується дотримуватися на заняттях із дисциплін гуманітарного циклу із використанням інтерактивних технологій.

Ключові слова: методичні рекомендації науково-педагогічному складу, інтерактивні технології.

Останні ініціативи Уряду України у сфері європейської, євроатлантичної інтеграції, розширення соціально-економічних зв'язків нашої держави обумовлюють значну інтенсифікацію контактів Державної прикордонної служби України з іноземними представництвами та зарубіжними правоохоронними органами. У цьому контексті актуалізується проблема підготовки високоосвічених охоронців державного кордону з досконалими знаннями й готовими зразково виконувати службові обов'язки.

На нашу думку, активне впровадження інтерактивних технологій (ІТ) у навчальний процес вищого навчального закладу дасть змогу оптимізувати професійну підготовку майбутніх охоронців кордону, підвищити рівень їхньої готовності до професійної діяльності. Використання ІТ на заняттях із дисциплін гуманітарного циклу вимагає від науково-педагогічного складу дотримання певних методичних рекомендацій. Отже, *мета* нашої статті – сформулювали методичні рекомендації щодо використання на заняттях із дисциплін гуманітарного циклу інтерактивних технологій у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності.

Дослідники Л. Артемова, О. Завальнюк, І. Войтова, Л. Галіцина, К. Гіря, Л. Годкевич, С. Гончаров, І. Мельничук, А. Панченко, М. Перець, В. Шарко наголошували на актуальності й особливостях впровадження ІТ у вищих навчальних закладах. Педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників засобами інтерактивних технологій із гуманітарних дисциплін висвітлювалися й у наших публікаціях [1].

У процесі комунікації на заняттях із дисциплін гуманітарного циклу відбувається тісний психологічний зв'язок між викладачем і курсантом, що призводить до виникнення міжособистісного контакту й проявляється в обміні інформацією, взаємному впливі, переживанні та взаєморозумінні між ними. Інтерактивне навчання потребує *багатостороннього типу комунікації*, коли спілкування виникає не тільки між викладачем і курсантами, а й безпосередньо між усіма курсантами, а педагог стає рівноправним учасником навчальної діяльності. У процесі такої комунікації курсанти отримують можливість обмінятися думками та почуттями в межах певної теми, розповісти про свої висновки, вислухати думки не тільки педагога, а й однокласників. Тому ми рекомендуємо будувати процес взаємодії між майбутніми офіцерами-прикордонниками на основі багатосторонньої партнерської комунікації, де викладач виступає фасилітатором, організатором навчального процесу. На лекційних заняттях, залежно від теми заняття, ми використовуємо різні види лекцій: лекції-бесіди, проблемні лекції, лекції-дискусії, лекції-аналіз, лекції з використанням техніки зворотного зв'язку, лекції-прес-конференції, лекції-консультації, лекції із заздалегідь запланованими помилками тощо.

Під час *лекції-бесіди* доцільно використовувати такі засоби інтерактивних технологій, як *інтелектуальну розминку* у формі обміну думками, *експрес-опитування*, *сократичну бесіду* (постановка викладачем у логічній послідовності запитань, які потребують від курсанта не готових відповідей, а аналізу певних явищ і фактів та висловлювання власних поглядів), *«логічний ланцюжок»* (коли курсанти в ході діалогу мають змогу розширювати своє розуміння певних понять, устанавлюючи логічні взаємозв'язки між новими й усталеними поняттями, що обговорюються на лекції).

На *проблемній лекції* радимо використовувати *проблемні ситуації професійного спрямування*, у ході вирішення яких необхідно спрямовувати курсантів порівнювати, вибирати, співставляти, встановлювати зв'язок між певними поняттями, узагальнювали, формулювати висновки, досліджувати, приймати відповідно до закону правильне рішення тощо.

Лекція-дискусія виступає вищим рівнем проблемних лекцій, тому ми їх доповнюємо такими інтерактивними технологіями, як ділові ігри, проблемні семінари. Під час такої лекції з метою розвитку навичок спілкування, вдосконалення вмінь дискутувати та аргументувати свою думку ми використовуємо такий засіб інтерактивних технологій, як «акваріум». Сутність проведення цієї інтеракції полягає в тому, що одна з груп (4-6 осіб) сідає в центрі аудиторії та отримує завдання для проведення дискусії, сформульоване приблизно так: прочитайте завдання вголос; обговоріть його в малій групі; за 3-5 хвилин дійдіть спільного рішення. Для активної участі усіх курсантів в обговоренні поставлених питань рекомендуємо на семінарських заняттях використовувати ІТ-технології творчої дискусії та «круглого столу». Так, семінари-дискусії ми проводимо з використанням таких ІТ, як «безперервна шкала думок» (за методикою Ю. Суховершиної «ланцюжок мови» [3, с. 58]), «метод ПРЕС», «обери позицію», правові ігри, адаптовані для навчання майбутніх офіцерів-прикордонників за методиками П. Щербаня [5, с. 128-145].

Семінар-дослідження застосовується для аналізу актуальних теоретичних і практичних проблем із використанням ігрових методик, тренінгових вправ для формування методологічного мислення, вироблення навичок і вмінь продуктивної розумової діяльності.

Семінари-взаємонавчання дають змогу активізувати творчу й навчально-пізнавальну діяльність майбутніх офіцерів-прикордонників. З цією метою ми використовуємо інтерактивну вправу «професійні стереотипи» (за Л. Шнейдер [4, с. 26]), за допомогою якої курсанти розкривають сутність окремих аспектів професійної діяльності прикордонника, пояснюють сутність, особливості, переваги і недоліки, перспективи розвитку, що сприяє розвитку символічного мислення, звільненню від непотрібних уявлень, ілюзій, виявленню й «прийняттю» нових перспектив.

Під час проведення практичних занять ми здебільшого використовуємо парну роботу (статичні, динамічні та варіаційні пари), групову («коло ідей», «спільний проект»), колективно-групову роботу («коло», «мікрофон», «мозковий штурм») й ігрові засоби інтерактивних технологій. Під час підбору та розробки ІТ для занять із дисциплін гуманітарного циклу необхідно враховувати особливості професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників. Слід акцентувати увагу саме на таких особливостях підготовки курсантів, як високий рівень спілкування й культури поведінки; офіцер-прикордонник – правоохоронець; багатоплановість завдань; високий рівень практичних знань, навичок і вмінь; прийняття важливого рішення; спроможність на високому рівні управляти підлеглим персоналом; достатній рівень психологічної підготовки; взаємодія з іншими правоохоронними органами та прикордонниками суміжних держав; протистояння корупції; вміння працювати з місцевим населенням; знання іноземних мов. Під час використання ІТ на заняттях з дисциплін гуманітарного циклу рекомендується дотримуватися загальних дидактичних принципів підготовки курсантів: колективної взаємодії та співробітництва, свідомості й активності, науковості навчання, систематичності та послідовності, доступності наукових знань, наочності, забезпечення міцності результатів навчання, зв'язку теорії з практикою [2]. Для ефективного використання ІТ при викладанні дисциплін гуманітарного циклу викладачеві необхідно дотримуватися і специфічних принципів: рефлексії; комфортності; поєднання колективної, групової та індивідуальної роботи; інтеграції; професійної спрямованості навчання; комунікативності; суб'єкт-діяльнісного навчання; автентичності; проблемності [2].

Залежно від методу проведення занять, крім традиційного розташування меблів в аудиторії, доцільно використовувати інші форми: буквою «П», «прямокутником», «колом», «дискусійним клубом» для залучення всіх курсантів до постійної активної взаємодії при вивченні дисциплін гуманітарного циклу. Варто також дотримуватися технології проведення інтерактивного заняття: мотивація; оголошення теми та очікування навчальних результатів; надання необхідної інформації; виконання інтерактивної вправи; підбиття підсумків, оцінювання результатів. Етап мотивації займає не більше 5% часу заняття; на етапі оголошення теми забезпечити розуміння курсантами змісту їхньої діяльності та усвідомлення, чого вони хотіли б досягти на наступному занятті з дисципліни. В цій частині інтерактивного заняття потрібно назвати тему заняття або попросити когось із курсантів озвучити її; звернути увагу однокласників на нові слова або проблемні питання з теми; доручити комусь із курсантів оголосити очікувані результати за текстом посібника або за записом на дошці, зробленим викладачем заздалегідь.

Метою етапу надання необхідної інформації є забезпечення курсантів достатньою інформацією, для того щоб на її основі виконувати практичні завдання. Це може бути міні-лекція,

читання роздаткового матеріалу, виконання завдання на самопідготовку, опанування інформацією за допомогою ТЗН або наочності. Необхідно також дотримуватися технології проведення власне інтерактивної вправи: інструктаж (2-3 хв.), об'єднання в групи та розподіл ролей (1-2 хв.), виконання завдання (5-15 хв.), презентація результатів виконання вправи (3-15 хв.), рефлексія результатів курсантами (5-15 хв.).

На етапі підбиття підсумків підводиться риска під знаннями, що повинні бути засвоєні, й установлюється зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що знадобиться майбутнім офіцерам-прикордонникам у майбутньому. Функції підсумкового етапу інтерактивного заняття: прояснити зміст опрацьованого; порівняти реальні результати з очікуваними; проаналізувати, чому відбулося так чи інакше; зробити висновки; закріпити чи відкоригувати засвоєне; намітити нові теми для обмірковування; встановити зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно засвоїти, навчитись у майбутньому; скласти план подальших дій. Під час проведення дискусії доцільно ставити запитання спеціального типу, вимагати розгорнутої відповіді курсантів, заохочувати всіх учасників навчального процесу до висловлення своїх думок та ідей. Технологія проведення дискусії вимагає від викладача чіткого дотримання трьох основних моментів: не відхилятися від мети, дотримуватися часу проведення дискусії, вчасно підбити підсумки. Технологію дискусії доцільно використовувати на підсумкових заняттях. Великого значення надавати психологічному, естетичному, етичному оформленню спілкування з курсантами та між самими курсантами. Основними рекомендаціями такої комунікації є створення атмосфери довіри, симпатії, потреби обмінюватися інформацією, взаємоповаги, співробітництва. Після виконання інтерактивної вправи систематично залучати курсантів до рефлексивного аналізу своїх професійних можливостей у вигляді індивідуальної роботи, роботи в парах, групах, дискусії, письмовій та усній формі тощо. Рефлексія застосовується після найважливіших інтерактивних вправ, в кінці заняття, після закінчення певного етапу навчання. Наведемо зразок запитань для проведення рефлексії після окремих вправ: з якою метою ми робили цю вправу? Які думки вона у вас викликала? Які почуття? Чому ви особисто навчилися? Чому б хотіли навчитися в подальшому?

Сприяття виробленню в курсантів ВВНЗ навичок систематичної самостійної роботи з опрацювання джерел, документів, наукової літератури, періодичних видань, яка ґрунтується на принципах науковості, автентичності, проблемності та професійного спрямування навчання.

Створювати інтеракції для комплексного використання результатів підготовки курсантів з дисциплін гуманітарного циклу шляхом реалізації іншомовних знань, комунікативних умінь і навичок курсантів у професійно-ситуативній міжособистісній взаємодії.

У професійній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників використовувати різноманітні засоби інтерактивних технологій: *інформаційні* (наукова і практична література, методичні розробки проведення інтерактивних занять тощо), *матеріальні* (комп'ютерна техніка, мультимедіа-супровід тощо), *організаційні* (способи спільної діяльності викладачів та курсантів тощо).

Обґрунтувати, чому були обрані ті чи інші інтерактивні методи чи форми проведення заняття, щоб курсанти розуміли: така організація навчального процесу слугує не для розваги, а допоможе їм краще розібратися в матеріалі, що вивчається, звернути увагу на деякі важливі аспекти, набути майбутніми офіцерами-прикордонниками потрібного досвіду, необхідного їм у майбутньому при виконанні своїх професійних обов'язків.

Акцентувати увагу курсантів на особливостях того чи іншого засобу інтерактивних технологій, на тих ефектах, яких вони можуть досягти при правильній організації роботи, щоб потім розпочати обговорення, дискусію, бесіду навколо отриманих результатів, ураховуючи набутий досвід і знання.

Розкрити алгоритм застосування інтерактивного методу у вивченні дисциплін гуманітарного циклу, визначити послідовність дій (надати пам'ятку діяльності), щоб курсанти бачили перспективу власної діяльності, знали її етапи та готувалися до них.

Стимулювати допитливість майбутніх офіцерів-прикордонників, активізувати й спрямовувати їхню пізнавальну діяльність у напрямку професійного зростання.

Формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами ІТ пропонуємо характеризувати за трьома компонентами: мотиваційно-цільовим, змістово-процесуальним, професійно-діяльним. Сформованість кожного компонента радимо визначати за певними визначеними показниками.

Основним показником для оцінки мотиваційно-цільового компонента готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників є сформованість у них при вивченні гуманітарних дисциплін потреби у професійному зростанні. Щодо змістово-процесуального компонента, то його показником визначено сформованість у майбутніх офіцерів-прикордонників психолого-педагогічних знань, комунікативних умінь і навичок міжособистісної взаємодії в умовах іншомовного спілкування. Показниками сформованості професійно-діяльнісного компонента є використання результатів підготовки курсантів із гуманітарних дисциплін у змодельованих інтерактивних ситуаціях професійного спрямування. Результативність підготовки до професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами ІТ визначати за такими рівнями: високим, достатнім, задовільним і низьким. Наші дослідження показали, що дотримання викладачем ВВНЗ методичних рекомендацій щодо використання на заняттях із дисциплін гуманітарного циклу ІТ сприяє підвищенню рівня теоретичних знань курсантів та сформованості в них умінь застосовувати здобуті знання у практичній діяльності.

Перспективи подальших розвідок будуть спрямовані на вдосконалення формування готовності майбутніх охоронців кордону до професійної діяльності при викладанні гуманітарних дисциплін протягом усього періоду навчання у ВВНЗ з використанням інтерактивних технологій.

Список використаної літератури

1. Кирилюк В. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників засобами інтерактивних технологій з гуманітарних дисциплін / В. В. Кирилюк // Вісник Національного університету оборони України : збірник наук. праць / редактор В. В. Стасюк. – К. : НУОУ, 2012. – Вип. 3 (28). – С. 69–74.
2. Кирилюк В. В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами інтерактивних технологій: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Кирилюк Вікторія Вікторівна; Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2013. – 252 с.
3. Суховершина Ю. В. Тренинг делового (профессионального) общения / Ю. В. Суховершина, Е. П. Тихомирова, Ю. Е. Скоромная. – М. : Академический Проект; Триста, 2006. – 128 с. – (Информационные технологии).
4. Тренинг профессиональной идентичности : руководство для преподавателей вузов и практикующих психологов / авт.-сост. Л. Б. Шнейдер. – М. : Изд. Моск. психолого-социального ин-та; Воронеж : Изд. НПО «Модек», 2004. – 208 с. – (Серия «Библиотека психолога»).
5. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : навч. посіб. / П. М. Щербань. – К. : Вища школа, 2004. – 207 с.

Стаття надійшла до редакції 29.10.13.

Кирилюк В. В. «Методические рекомендации научно-педагогическому составу относительно использования на занятиях гуманитарного цикла интерактивных технологий».

В статье разработано методические рекомендации научно-педагогическому составу относительно использования на занятиях гуманитарного цикла интерактивных технологий.

Ключевые слова: методические рекомендации научно-педагогическому составу, интерактивные технологии.

Kyryliuk V. V. «Methodological Recommendations for the Academic and Teaching Staff of Using Interactive Technologies at the Humanities».

In the article methodological recommendations for the academic and teaching staff of using interactive technologies at the humanities were elaborated. The author of the article recommends to organize interaction between the future border guards based on multisided communication where the teacher is a facilitator, he organizes the education process. At lectures depending on the topic we use different types of lectures: a lecture-conversation, a problematic lecture, a lecture-discussion, a lecture-analysis, a lecture-press-conference, a lecture-consultation, a lecture with mistakes etc. At the seminars we advise to involve all cadets into the active conversation using such interactive technologies as an original discussion and a panel discussion. For example, at the seminar-discussion we use such interactive technology as «continual thoughts» (Y. Suhovershyna's methodology), «PRESS method», «Take the position», law games (P. Shcherban's methodology) adapted for teaching future border guards.

While giving practical classes we organize mostly pair work (static, dynamic and variation pairs), group work («circle of ideas», «common project»), collective and pair work («circle», «microphone», «brainstorming») and actable means of interactive technologies. We also take into account the peculiarities of the future border guards' professional activity when choosing and deciding what interactive technology to use at a lesson. The academic and teaching staff should take into consideration the following peculiarities: high level of communication and amenity, a border guard – a rights defender, high level of practical knowledge, abilities and skills, the ability to take serious and responsible decisions, the ability to administer the personnel, psychological preparation, interaction with other law-enforcement agencies and the border guards of adjacent countries, abilities to work with the local population, foreign languages knowledge.

Having done the interactive exercise the academic and teaching staff should systematically involve all cadets into the reflexive analysis of their professional abilities in the form of individual work, pair work, group work, discussion, written or oral form etc.

Key words: methodological recommendations for the academic and teaching staff, interactive technologies.